ספרי׳ — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

היכל תשיעי

קובץ שלשלת האור

שער שלישי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

מ

מכבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל

זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

עקב

(חלק כט שיחה א)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים״

770 איסטערן פּאַרקווייַ ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים וחמש לבריאה

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות

שבוע פרשת עקב, טז־כב מנ״א, ה׳תשפ״ה (א)

Likkutei Sichot
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2025
by
Kehot Publication Society®
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

עקב

49

א. בפסוקי פרשתנו[1], שבהם משה רבינו מתאר את סיפור עלייתו להר לקבלת הלוחות מהקב"ה – שבות ונשנות כמה פעמים הלשונות „לוחות האבנים" ו„לוחות הברית". ורש"י על אתר העתיק התיבה „לחת" ופירש: „לחת כתיב ששתיהם שוות"[2].

והנה, רש"י אינו מציין מאיזה פסוק העתיק בפירושו את התיבה „לחת", אלא שעל־פי המקום שבו קבע פירושו זה – בין פירושו על פסוק ט לפירושו על פסוק יח – מובן, שפירושו קאי על התיבה „לחת" המופיעה בין שני פסוקים אלו,

[ומאחר שבפסוקים שבינתיים נזכרת תיבה זו כמה פעמים – בפסוק יו"ד: „ויתן ה' אלי את שני לוחות האבנים כתובים גו'", בפסוק יא: „ויהי מקץ ארבעים יום וארבעים לילה נתן ה' אלי את שני לחת האבנים לחות הברית", בפסוק טו: „ואפן וארד מן ההר גו' ושני לוחת הברית על שתי ידי", ובפסוק יז: „ואתפש בשני הלחת ואשלכם גו' ואשברם לעיניכם" – צריך לומר אחת מן השתיים: כוונת רש"י היא לאחד מבין הפסוקים בלבד או שכוונתו לכל התיבות „לוחת" הכתובות חסר לאורך כל פסוקים אלו[3],

אבל ברור שרש"י לא קאי בשתי הפעמים שתיבת „לוחת" כתובה חסר המופיעות בתחילת פסוק ט: „בעלתי ההרה לקחת לוחות האבנים לוחות הברית גו'", שהרי את פירושו על „לחת" כתב רש"י לאחר פירושו על התיבות „ואשב בהר" המופיעות להלן בפסוק זה (ט).

וצריך להבין:

פירוש זה, שמן הנכתב „לחת" חסר למדנו ש„שתיהם שוות" – הביאו רש"י כבר בפרשת תשא, על הפסוק[4] „ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו בהר סיני שני לחת העדת לחת אבן" – „לחת כתיב שהיו שתיהן שוות"[5]; אלא שמאחר שבין פירוש זה לעיל להופעת התיבה „לוחת" כאן יש הפסק של ריבוי פרשיות בתורה (יותר משני חומשים) – חזר רש"י וכפל פירוש זה שוב בפרשתנו[6], וכמו שמצינו כמה פעמים כיוצא בזה בפירושו.

אבל אינו מובן מפני מה פירש זאת רש"י בפרשתנו על אחד (או: על כל) הפסוקים דלהלן (י, יא, טו, יז) ולא מיד במקום שבו נכתב כאן „לוחת" חסר בפעם הראשונה (בפסוק ט)?

---

1) ט, ט ואילך.

2) בתנחומא פרשתנו יו"ד „אמר רבי חנינא לחת כתיב שלא היו גדולים זה מזה אלא שניהם שוין והיתה פסולת שניהם כאחד". אמנם שם הוא בנוגע תיבת לחת הנאמרת להלן בלוחות שניות (י, א). ועד"ז מ"ש במדרש לק"ט שם „לוחות שיהו שניהם שוין" – קאי בלוחות שניות. וראה להלן סעיף ט' והערה 52; 54.

3) ואפילו תיבה זו שבפסוק יז. ואף ששם כתיב „הלחת", י"ל דלא איכפת לי' לרש"י מכיון שאינה מיסוד התיבה.

4) לא, יח.

5) ובתנחומא תשא טז „א"ר חנניא לחת כתיב לא זה גדול מזה". ועד"ז בשמו"ר פמ"א, ו (ר' חנינא – כבתנחומא פרשתנו שם).

6) משא"כ בפ' תשא לאח"ז – לב, טו־יט. ועד"ז שם לד, א־ד; שם, כח־ט (בנוגע לוחות השניות).

50 ואין לומר שרש"י מפרש זאת על פסוק יא[7] (או יז) דוקא, מצד זה ששם חסרות בתיבת "לחת" שתי הוויו"ן[8], היינו גם הוא"ו שלאחר הלמ"ד, ולא על פסוק ט (ויו"ד) שבהם נכתב "לוחת", בוא"ו לאחר הלמ"ד – כי לתוכן הפירוש "לחת כתיב ששתיהם שוות" נוגעת רק הוא"ו שלאחר החי"ת, שחסרונה דוקא משנה את תיבת "לחת" מלשון רבים ללשון יחיד, משא"כ הוא"ו שלאחר הלמ"ד אינה משנה מאומה בענין זה, וגם כאשר "לוחת" כתיב (חסר וא"ו רק לאחר החי"ת) – בידינו ללמוד מכאן "ששתיהם שוות"[9].

ב. זאת ועוד: אם רש"י נזקק לשוב ולכפול פירוש זה (שהובא בפרשת תשא) לאחר ההפסק הארוך (שבין חומש שמות לחומש דברים) – היה לו להקדים זאת עוד יותר, ולהביא את הפירוש (לא בפרשתנו, עקב, אלא) בפרשת ואתחנן[10], שגם שם נאמר (לאחר עשרת הדברות) "לחת" חסר וא"ו: "ויכתבם על שני לחת אבנים ויתנם אלי".

לאמתו של דבר תמיהה זו עצמה מתעוררת אף בנוגע לפירושו בפעם הראשונה, בספר שמות – בפרשת תשא:

7) כ"ה גם במשכיל לדוד לפרש"י – ראה לקמן הערה 14.

8) בדפוסים וכת"י דפרש"י זה (ועד"ז בפרש"י תשא) – שינויים בהד"ה דפרש"י זה: בדפוס ראשון ושני (ועוד) ובכמה כת"י (שתח"י), הד"ה דפרש"י הוא "לוחות" (מלא ב' ווי"ן), בכמה כת"י (שתח"י) ודפוסים הד"ה הוא "לוחת", ובדפוסים הנפוצים – "לחת"; וכן יש שינויים בפנים פירושו: בדפוס א' (ועוד) וכמה כת"י "לוחת כתיב", בדפוס שני וכמה כת"י "לחת כתיב" (כבדפוסים הנפוצים).

9) וכמ"ש בס' זכרון כאן (ובפ' תשא ועוד).

10) ה, יט.

גם שם אין זו הפעם הראשונה שבה נכתב "לחת" חסר, אלא הדבר מופיע כבר בכתוב קודם לכן, בפרשת משפטים[11]: "ואתנה לך את לחת האבן גו'", "לחת כתיב" – חסר (ובחסרון שתי הוויו"ן), בדיוק כמו בפרשת תשא; ולמה אפוא לא פירש זאת רש"י בפרשת משפטים, כאשר נכתב בפעם הראשונה "לחת" חסר, ועיכב את פירושו עד פרשת תשא[12]?

ג. בפשטות היה אפשר ליישב זאת על־פי הידוע[13], שהענין של כתיב מלא וחסר כשהוא לעצמו אינו דבר הקשה בפשוטו של מקרא, עד שרש"י יהא מוכרח לתרצו (וכדמוכח מזה שעל־פי רוב אין רש"י מתעכב על עניני מלא וחסר שבכתובים). והטעם שרש"י בחר בכל זאת להתייחס לכך בפרשתנו הוא לפי שבפסוק זה עצמו (יא) שינה הכתוב בזה אחר זה: "את שני לחת האבנים הברית", תחילה חסר (לגמרי) ולאחר מכן מלא (בוא"ו השניה), ולכן

11) כד, יב.

12) לכאורה יש לומר שהדיוק והקושי בהפסוק (בפ' תשא ובפרשתנו) הוא לא (רק) "לחת" חסר כשלעצמו כ"א (גם –) לפי שיש סתירה בהכתוב דנאמר "שני" ואח"כ "לחת" דמשמע אחד (כמ"ש בדבק טוב (ועוד) בפ' תשא שם), משא"כ בפ' משפטים שלא נאמר "שני" כ"א "ואתנה לך את לחת האבן" (וגם אין ידוע מפסוקים לפנ"ז דהוי שני לחות) לכן לא פרש"י כלום (ולכן לא פירשו גם כאן בפסוק ט, דלא נאמר שם שני לחת).

אבל מזה שרש"י בתשא וכן בפרשתנו לא העתיק בהד"ה שני לחת, כ"א "לחת" לבד, משמע, שבא לפרש "לחת חסר" כשלעצמו (ובפרט בפרשתנו דנאמר בפסוק ט "לוחת האבנים" – לא שייך לתרץ כן).

13) ראה גו"א לפרש"י בראשית א, יד. וראה גם משכיל לדוד כאן (ובכ"מ). וכ"ה בכמה מפרשי רש"י. וראה כללי רש"י (קה"ת תש"מ) פי"ג (בהוצאת תנש"א – פי"ד). וש"נ.

טרח רש"י ופירש כי בשינוי זה בא
51 הכתוב להדגיש את התיבה החסרה
כאן: „לחת כתיב ששתיהם שוות"[14].

ומטעם זה אין רש"י מפרש זאת בפסוק ט בפרשתנו, „בעלותי ההרה לקחת לוחות האבנים לוחות הברית", שכן בפסוק זה בשתי הפעמים „לוחת" חסר כתיב; וכן אין הוא מפרש זאת לעיל, בפרשת ואתחנן (כאשר נאמר „ויכתבם על שני לחת אבנים") ובפרשת משפטים (שקדמה לפרשת תשא) — כיון שבמקומות אלו מופיעה התיבה פעם אחת בלבד, ואין כאן שינוי בין שתי פעמים בפסוק אחד.

אמנם, ביאור זה אינו מספיק, כי:

א) בפרשת תשא, אף שגם שם נאמר בפסוק זה פעמיים „לחת העדת לחת אבן" — הרי שתי הפעמים חסרות, וממילא אין שום שינוי בפסוק לשם הדגשה; ובכל זאת רש"י טורח ומפרש זאת שם.

ב) בכל אופן, יש לשאול את השאלה האמורה גם בפרשתנו גופא — כלפי הכתובים עצמם: מדוע שינה הכתוב — ורמז בכך על ענין „שתיהם שוות" — בפסוק מאוחר יותר (יא) דוקא, ולא בפסוק הקודם לו (ט), שבו נאמרת אותה התיבה פעמיים?

[ועפ"ז מובן שאת השאלות הנ"ל לא ניתן ליישב בכך שיש כמה וכמה דעות ושיטות שונות במסורה של חסרות ויתירות[15], והיינו[16] שנאמר שלדעת רש"י המסורה בפרשת תשא היא באופן שפעם אחת נכתב מלא („לחות") ופעם אחת חסר („לחת"), ודלא[17] כפי שהוא לפנינו[18]; ולאידך, בפרשתנו שיטת רש"י היא ש(לפני התיבות „ואשב בהר") נכתב בשתי הפעמים „לחת" חסר,

— כי[19] בין כך ובין כך תעמוד בעינה השאלה כלפי הפסוק גופא (כנ"ל) — למה שינה הכתוב בפסוק יא דוקא (ועל־דרך־זה בפרשת תשא) כדי להדגיש ש„לחת חסר כתיב ששתיהם שוות", ולא בפסוק ט שבו נאמרה אותה הלשון, „לוחת האבנים לוחת הברית"].

ד. ויובן בהקדים דיוק בלשון רש"י

14) גם במשכיל לדוד כתב שכוונת רש"י ל„לחת" שבפסוק יא. אבל — מפני דהפסוק מיותר (ועד"ז פי' בפ' תשא). אבל צע"ק לומר, דיתור כל הפסוק בא רק לדרשא על תיבת „לחת". ואכ"מ.

15) ראה לדוגמא מנחת שי ח"ש כה, ו (וש"נ). תרומה כה, כב. בלק כג, ט. ועוד.

16) ובפרט דאנן לא בקיאין בחסרות ויתרות — קדושין ל, סע"א. וכ"ה ברמ"א או"ח סקמ"ג ס"ד. וראה נ"כ שם.

17) וע"ד פרש"י ח"ש ותרומה שם*; דברים (א, יג) — שהוא לא כבמסורה שלנו (ראה מנחת שי שם).

18) וכ"ה (כלפנינו) גם במסורה ובמנחת שי תשא שם.

19) נוסף על העיקר שדוחק גדול לומר כן (מבלי כל מקור), מכיון שברש"י אין רמז ע"ז*. ובפרט שבמסורה ומנחת שי שאסף מכו"כ ספרים ונוסחאות לא הביא שינויים בפ' תשא (וכבהערה הקודמת).

*) ועד"ז בפ' נשא ז, א „כלת כתיב" לגי' דפוס ראשון, שני וכמה כת"י רש"י (שתח"י). וע"פ פירוש הריב"א וצידה לדרך בפרש"י. וראה מנחת שי שם.

*) משא"כ בפרש"י ח"ש, תרומה ודברים שם (ועוד) — הרי מפורש כן בפרש"י (וראה קושיות המפרשים שם. וי"ל ע"פ מנחת שי פ' בלק שם. ואכ"מ).

52 בפירושיו על התורה בענין חסר (ויתיר), שמצינו שינויים בדבר:

לפעמים רש"י כותב „חסר וי"ו[20], „חסר כתיב"[21] וכיוצא בזה[22]; ובכמה מקומות רש"י רק מצטט את התיבה באופן שבו היא כתובה בפסוק, בלי להוסיף „חסר וי"ו" או „חסר כתיב" וכיוצא בזה[23], וכבפרשתנו[24]: „לחת כתיב".

וכיון שלשונו של רש"י מדויקת היא – מובן שגם השינויים הנ"ל בלשון רש"י נעשו בכוונה ובדיוק; ובפרט שאלו הם שינויים המופיעים בכמה וכמה מקומות בפירושו על התורה, שלעתים נוקט באופן הראשון ולעתים באופן השני.

ה. ויש לומר בהסברת הדברים – על־פי תוספת ביאור בכלל הנ"ל (ריש ס"ג), שהשינוי של חסירות לעומת יתירות כשהוא לעצמו – אינו בגדר קושיא בפשוטו של מקרא, דהיינו קושי מסוג המכריח את רש"י ליישבו בעבור „בן חמש למקרא"[25] [אלא שכאשר יש קושי אחר בפשוטו של מקרא, וקושי זה יכול להתיישב באמצעות הביאור בענין חסר ויתיר – אז דוקא מביא רש"י את השינוי ומבארו[26]]:

למרות האמור, הנה כלל זה חל דוקא במקום שאין בו כל קושיא וסתירה בענין החסר והיתיר עצמו (ואין זאת אלא שאלה של „מאי טעמא" חסר או יתיר נכתב); משא"כ במקום שבו מצד תוכן הכתובים היתה צריכה התיבה להכתב בדוקא מלאה ולא חסרה (או להפך) – אזי רש"י טורח לבאר זאת.

והטעם: השינוי בין מלא לחסר אינו מוגדר כענין נפרד בתורה, שאין לו שום שייכות ללימוד „פשוטו של מקרא" (ורק שבשעת הצורך רש"י משתמש בשינוי של חסר ויתיר כדי ליישב ענין בפשוטו של מקרא, בדוגמת שימושו של רש"י ב„אגדה המיישבת דברי המקרא"[27]);

אלא גם בפשוטו של מקרא מובן ללומד שמלא וחסר בתיבה בתורה אינו ענין באופן כתיבת תיבה זו במקרא גרידא, כי אם – דבר הנוגע לתוכן התיבה והכתוב[28]. היינו שהשינוי בין

---

20) בראשית א, יד. שם, כח. ח"ש כג, טז. שמות ג, טו. משפטים כג, ב (חסר י'. וראה שם לפנ"ז: על ריב על רב). אמור כג, מ. נשא ז, יט (חסר יוד). שלח טו, כד (חסר א'). דברים א, יג.

21) ח"ש כג, י (כתיב חסר). כה, ו. בלק כב, ה.

22) נח ט, יב: נכתב חסר; תולדות כה, כד (וישב לח, כז): חסר (סתם); ויקהל לה, כז: נחסרה אות כו' (אלא שמסיים ג"כ „והנשאם כתיב" – כבמקומות שבהערה הבאה).

23) בראשית א, כא. ו, ב. נח ח, כא. לך יד, יד. וירא יח, א. יט, א. ח"ש כד, לט. תשא לא, יח*. (נשא ז, א**). דברים ב, לג. ואתחנן ו, ט.

24) ובפ' תשא (אבל להעיר, שבא' מכת"י רש"י (שתח"י) תשא שם: „חסר כתיב").

---

*) כ"ה בדפוס ראשון (ככלתו כתיב). ועוד. וראה לקמן ע' 59 בהרשימה הערה 3.

**) ראה לעיל שוה"ג להערה 17.

25) וע"ד הענין ד„ניקוד" על תיבות, שאין מוכרח לפרשו בפשש"מ – ראה לקו"ש חט"ו ע' 112 ואילך. ס' כללי רש"י שם פי"ג (בסופו) (בהוצאת תנש"א – פי"ד אות 11 ואילך).

26) ראה לקו"ש חי"ח ע' 77. ובכ"מ.

27) בל' רש"י בראשית ג, ח.

28) ובפרט בימיהם ש„לא היו הנקודות . . כתובים", דה„חומשי' שלהם היו כתיקון ס"ת ממש בלי נקודות וכו'" (ל' אדה"ז בהל' ת"ת שלו פ"א ס"א ובקו"א שם סק"ב. וראה פרישה יו"ד סע"ר סק"ח. לקו"ש חט"ו ע' 423 והערה 10), הרי נוגע עוד יותר הענין דחסר ומלא להבנת התיבות.

53 **מלא לחסר וכיוצא בזה מעיד על שינוי בתוכן התיבה או הכתוב.**

ורק שהביאור **והטעם לשינוי זה — מה אכן מבטא שינוי זה של החסר (או המלא) — אינו ענין הנדרש בעת לימוד** פשוטו **של מקרא, אלא דבר המשתייך לשאר אופני לימוד התורה.**

ולכן, כאשר מצד תוכן הכתוב היה ראוי שייכתב בדוקא מלא — לפי שההבנה המתבקשת לאור תוכן הכתוב היא שאין **כל ענין של „חסרון" בנידון זה — ובפועל נכתב חסר, מוכרח רש"י ליישב את הקושיא (של „בן חמש למקרא"), הלמאי נכתבה התיבה באופן „חסר".**

ו. מהדוגמאות לזה:

א) במקום הראשון **במקרא שבו רש"י מפרש ענין של „חסר"[29]: „יהי מארת ברקיע השמים גו", ומבאר רש"י — „חסר וי"ו כתיב על שהוא יום מארה כו'":**

נקודת תוכן הפסוקים שם (העוסקים בפירוט הדברים שברא הקב"ה בששת ימי בראשית) היא — להביע ולבאר את מעלתם של הדברים שהקב"ה ברא; ובפרט ובמיוחד — תוכן בריאת המאורות, וכסיום הכתוב שם[30] (ולאורך כל מעשה בראשית[31]): „וירא אלקים כי טוב**"[32]. ואם כן, היה ראוי להכתב „מאורות"** מלא **(ולכל הפחות — מלא בוא"ו אחת, כבפסוק שלאחרי זה), כדי להדגיש[33] את** השלימות **שבזה[34].**

ב) בפרשת נח[35], לאחר המבול, נאמר בכתוב „וירח ה' את ריח הניחוח ויאמר ה' אל לבו לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעריו ולא אסף עוד להכות גו'" — ופירש רש"י: „מנעריו כתיב משננער לצאת ממעי אמו ניתן בו יצר הרע".

כלומר, מאחר שהכתוב מבאר את טעם ההבטחה „לא אוסיף לקלל עוד" — „כי יצר לב האדם רע מנעוריו**", יש להבין מפני מה נכתבה התיבה באופן חסר, היינו שיש ענין של חסרון ב„נעוריו", וכאילו כוונת הכתוב היא ש„יצר לב האדם" אינו רע „מנעוריו"**

---

29) **בראשית א, יד.**

30) **א, יח. וראה שם א, ד: וירא אלקים את** האור **כי טוב.**

31) **א, י (בשייכות ליום ב'); יב; כא; כה.**

32) **ועוד יותר — בסיום** כל **מעשה בראשית, נאמר (שם, לא) „והנה** טוב מאד**".**

33) וראה באו"א — גו"א ומשכיל לדוד לפרש"י (א, יד).

34) ואף שבריבוי פעמים לא פירש רש"י החסר גם במעשה בראשית, וכמו „בקר" (א, ה)* דכתיב חסר, הרי מובן דגם כאשר מפרש „חסר" לפי שסותר לתוכן התיבה או הכתוב וכיו"ב (כנ"ל בפנים) — היינו רק באם ע"פ דקדוק צ"ל מלא, וכמו „מאורות" ל' רבים (ראה משכיל לדוד שם עד"ז), משא"כ „בקר" וכיו"ב שנכתב במקרא תמיד חסר. ועד"ז יש לפרש בשאר הדוגמאות דלקמן בפנים ובהערות.

ולהעיר מרש"י לך טז, ה „כל בינך שבמקרא חסר וזה מלא". ומזה מוכח, דכ"מ שפרש"י „חסר", אף שי"ל שמפרשו גם מחמת השינוי מן הרגיל — אין זה כל הטעם, דאל"כ — הי' כותב כן מפורש, וכבפ' לך שם.

35) **ח, כא.**

---

*) ועד"ז „אלקים" בלא ו' (א, א), **שבכ"מ** נכתב כן (וגם מובן הוא כאן, ע"פ פרש"י שם „לבראותו **במדת הדין**"). וכ"ה בנוגע ל„תהו ובהו וחשך" (א, ב), דכן נכתב בכ"מ (ומתאים גם מצד תוכנו).

ממש, אלא רק בזמן מאוחר יותר – היפך **תוכן הכתוב**[36].

54 ג) על־דרך־זה מוצאים אנו להלן **בפרשת חיי שרה**[37]: „ועפרון ישב", ומפרש רש"י „כתיב חסר, אותו היום כו'". דהנה, בהמשך הכתובים מתבארת ומודגשת המעלה של (בני חת ו)עפרון, בהסכמתו (למכור, ויתר על כן –) למסור את מערת המכפלה לאברהם בעבור קבורת שרה, ולמה[38] אפוא בתחילת הדיבור אודות עפרון מופיעה בכתוב התיבה „ישב" חסרה – ענין של חסרון **בו**[39]?

ז. עפ"ז יובנו גם חילוקי הלשונות בין פירושי רש"י, שלפעמים כתב „חסר וי"ו", „חסר כתיב" וכיוצא בזה, ולפעמים לא כתב כן:

כאשר חסרון התיבה בכתוב נועד להשמיע ענין של חסרון **בתוכן התיבה** (או הענין) אזי רש"י נוקט בלשון „חסר כתיב" וכיוצא בזה;

אך במקום שחסרון התיבה לא בא לרמוז על חסרון מסוים, אלא להביע ולבאר ענין אחר, או לתוספת הדגשה בענין המדובר גופא – אין רש"י נוקט בלשון „חסר כתיב" (שכן במקום זה אין כל „חסרון" (בתוכן הפירוש)), אלא רק מדגיש את השינוי שבתיבה, שנועד לרמז על התוכן והענין המיוחד שיש בה.

ובדוגמאות הנ"ל:

בפירוש הראשון, על התיבות „יהי מארת", כתב רש"י „חסר וי"ו כתיב על שהוא יום מארה ליפול כו'", היינו שיש כאן ענין של חסרון **בתיבת מאורות**.

על־דרך־זה בפסוק „ועפרון ישב", שבו כתב רש"י „כתיב חסר" – לפי שהיה זה ענין של חסרון **בעפרון**, ביחס לפרט של „ישב" המסופר כאן אודותיו – „אותו היום **מנוהו שוטר עליהם** מפני חשיבותו של אברהם שהיה צריך לו עלה לגדולה", כלומר, הכתוב בא להודיענו בכך שעפרון מצד עצמו היה „חסר", ולא היה נבדל בגדולתו משאר בני חת, אלא ש„מפני חשיבותו של אברהם שהיה צריך לו עלה לגדולה" – רק משהגיעה עת זו עלה ו„ישב"[40].

משא"כ בפרשת נח, על תיבת „מנעריו", אין רש"י כותב „חסר כתיב" או „חסר וי"ו" וכיוצא בזה, אלא „מנעריו **כתיב משננער לצאת כו'**", שהרי כאן אין שום ענין של „חסר" וחסרון **בנוגע** ל„נעריו", ואדרבה – כתיב זה מוסיף בתוכן הכתוב ובטעם המתבאר בו – בלימוד הזכות על האדם, שמאחר שתיכף „משננער לצאת ממעי אמו ניתן בו יצר הרע" (ולא „מנעוריו" בלבד[41]), ממילא מחזק הדבר ביתר שאת את הטעם לכך ש„לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי **יצר לב האדם רע** מנעוריו".

36) ראה משכיל לדוד שם – באו"א.

37) כג, י.

38) וכן י"ל בעוד מקומות שרש"י מפרש „חסר". ואכ"מ.

39) ואף דלהלן שם (כג, טז) פרש"י חסרונו של עפרון – ה"ז חידוש בפ"ע שלמדין מהכתוב שם, ואין זה נוגע להתחלת **הענין בנוגע לעפרון** – שם מדובר בפשטות **בנוגע** למעלתו, כבפנים.

40) ועד"ז הוא התוכן ד„חסר" בשאר המקומות שבהערה 20־22 – ראה לקמן ע' 58 ואילך.

41) ראה רא"ם וגו"א שם.

ועל־דרך־זה בעוד כמה וכמה מקומות שבהם אין רש"י כותב „חסר כתיב" — מצד הטעם הנ"ל. ולדוגמא — בפעם הראשונה במקרא (ופסוקים אחדים בלבד לאחר הפירוש הנזכר „מארת חסר ו' כתיב"), שבה מפרש רש"י ענין של „חסר" בלי להשתמש בלשון „חסר"[42]:

55

על התיבה „התנינם"[43] רש"י מביא מדברי אגדה: „הוא לויתן ובן זוגו שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם התנינם כתיב" — ואינו כותב „חסר כתיב" —

וטעם הדבר[44], כי זה ש„התנינם כתיב" מפני ש„הרג את הנקבה" — אינו ענין של „חסרון" בבריאתו של הקב"ה, אלא אדרבה, עי"ז הובטח קיום העולם (ואף באשר לנקבה עצמה — הרי „מלחה לצדיקים לעתיד לבא")[45].

ח. ועל־פי כל זה מובן בנידון דידן — לגבי תיבת „לחת":

רש"י לא בא בדבריו כאן לפרש סתם מדוע נאמרה תיבת „לחת" חסר, כשם שאין הוא מפרש עוד חסרות ויתירות במקרא.

רש"י מפרש את הכתיב החסר של תיבה זו רק במקום שבו הכתוב מדגיש את העילוי שבדבר — והיינו רק בפרשת תשא ובפרשתנו.

משא"כ במקומות הקודמים בתורה, הן בפרשת משפטים (הקודמת לפרשת תשא) והן בפרשת ואתחנן (הקודמת לפרשתנו, עקב), שבהם לא בא הכתוב להדגיש את מעלת הלוחות — אין רש"י מתייחס לכך ש„לחת חסר כתיב", וכדלקמן.

ט. בפרשת תשא[46] נאמר „ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו גו' שני לחת העדת לחת אבן כתבים באצבע אלקים" — דהיינו מעלתם הגדולה של הלוחות;

ועל־דרך־זה, ויתירה מזה, בפרשת־נו[46]: „ויתן ה' אלי את שני לוחת האבנים כתבים באצבע אלקים ועליהם ככל הדברים אשר דבר ה' עמכם בהר מתוך האש גו'", ובהמשך לזה[47] — „ויהי מקץ ארבעים יום וארבעים לילה נתן ה' אלי את שני לחת האבנים לחות הברית"; אשר כל זאת מופיע בהמשך לנאמר[48] „ובחרב הקצפתם .. בעלתי גו'", וכהקדמה למסופר להלן[49] — „ויאמר .. קום רד .. ואפן וארד מן ההר גו' ושני לוחת הברית על שתי ידי וארא והנה חטאתם גו' ואתפש בשני הלחת ואשלכם מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם",

כלומר, בדבריו כאן בא משה להפליא בגודל העילוי של הלוחות, ואשר מבלי הבט על כך — גרם חטאם של בני ישראל לשבירתם, „ואשברם

---

42) ועד"ז הוא בשאר המקומות שבהערה 23, כדלקמן ע' 58 ואילך.

43) בראשית א, כא.

44) ועד"ז בפ' לך יד, יד „חניכו כתיב זה אליעזר שחנכו למצות כו'", מעדיף רש"י לפרש שהכתוב בא להדגיש המעלה שבהענין (בנוגע לאליעזר), ולא ענין של „חסר" בהתיבה (ובמספר האנשים שהלכו עם אברהם (שברוב עם הדרת גו') — ראה פרש"י שלאח"ז שם).

45) ראה בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 19 ואילך ובהערות שם.

46) ט, י.

47) שם, יא.

48) שם, ח־ט.

49) שם, יג; טו־יז.

לעיניכם"; ואם כן, בשני פסוקים אלו (על־כל־פנים) היה צריך להכתב – לא "לוחת" חסר, דבר המורה על חסרון, אלא "לוחות" מלא.

ועל כן מפרש ומבאר רש"י, כי "לחת כתיב" – אין כאן כל "חסר" (חסרון) בענין, אלא להפך – לשון זו גופא באה להביע ולבאר עילוי שהיה בלוחות, 56
"ששתיהם שוות"[50], ודבר זה מדגיש ביתר שאת את היותם של הלוחות מציאות אלקית:

נוסף על כך שבידי אדם קשה ביותר (או – מן הנמנע) לצמצם[51] שני דברים עד שיהיו בשווה ממש בדיוק[52] – הרי שיש חידוש בדבר לגבי הלוחות: על שני הלוחות היו כתובים עשרת הדברות, "חמש (ה)דברות (ה)כתובין על לוח אחד וחמש (ה)כתובין על השני"[53],

והרי בחמשת הדברות הראשונים ישנן[54] הרבה יותר תיבות ואותיות מבחמשת הדברות האחרונים, ואעפ"כ היו "שתיהם שוות", ואין אחת גדולה מחברתה!

[והרי בפשוטם של דברים – הכתב שעליהם היה שוה (בגודל האותיות) לשני הלוחות, ולא שעל הלוח האחד היו התיבות של הדברות כתובות באותיות קטנות יותר ואילו הדברות האחרונים שעל הלוח השני – באותיות גדולות יותר. ולכאורה כך[55] היה גם הרווח וההפסק שבין התיבות והאותיות – שוה בשני הלוחות[56]].

ויש להעיר מהנס הנוסף שבהם – שהיו "כתובים משני עבריהם", וכפירוש רש"י בדבר[57] – "משני עבריהם היו האותיות נקראות ומעשה נסים היה".

וממילא, הדבר תואם היטב את המשך תוכן הכתוב, המבקש להביע ולבאר את העילוי שבלוחות שהקב"ה נתן למשה; ובכך גופא – להוסיף חומר והתראה ב"דברי תוכחות"[58] שנאמרו כאן על־ידי משה בבואו להזהיר את בני ישראל "זכור אל תשכח גו' ובחרב הקצפתם גו'"[59] – דהיינו זה שגרמו במעשיהם לשבירת הלוחות.

---

50) ועפ"ז יש להמתיק החילוק בלשונו של רש"י בפ' תשא "שהיו שוות" ובפרשתנו "ששתיהם שוות": בפ' תשא המדובר ע"ד הלוחות עצמן – ויתן אל משה . . שני לחת . . אבן (ופ' עגל ושבירת הלוחות הבאה עי"ז – בא אח"כ בהפ' כענין בפ"ע), לכן מדגיש "שהיו שתיהן שוות" בנתינתן; משא"כ בפרשתנו שכל הענין ע"ד הלוחות ה"ז רק כפרט בדברי התוכחה – שחטאם גרם שבירת הלוחות, ואין צורך להדגיש שהיו שוות לפני שבירתן, כותב רק "ששתיהם שוות". ועוד י"ל. ואכ"מ.

51) ראה יפ"ת לשמו"ר (ובעץ יוסף לתנחומא) שבהערה 5.

52) ואף שלדעת המדרש, כן הי' גם בלוחות שניות שעשה משה (כנ"ל הערה 2) – י"ל שלמדו שהי' כן ממ"ש בהם (תשא לד, א. פרשתנו י, א) "פסל לך שני לחת אבנים כראשונים", ואין ה"נ שגם בזה הי' פלא. ואולי כ"ה גם לדעת רש"י (ראה גם פרש"י תשא שם). וראה סה"ש תש"ג ע' 123 ואילך ובהנסמן שם.

53) פרש"י נשא ז, כג "מיסודו של ר' משה הדרשן". וראה גם פרש"י שה"ש ד, ה.

54) בלוחות הראשונות, שבזה מדובר כאן (ועד"ז בלוחות האחרונות).

55) אף שהבן חמש (למקרא) רואה בהספרים שלומד (ובספר תורה) שאין הריוח וכו' שווה בכל השורות.

56) ראה ביאור מהרי"פ לשמו"ר שם (נדפס בהוספות לשמו"ר – ווילנא).

57) תשא לב, טו.

58) ל' רש"י ר"פ דברים.

59) פרשתנו ט, ז־ח.

משא"כ לפני זה, בפרשת ואתחנן[10], שבה נכתב "לחת" חסר, הרי התוכן המדובר שם הוא בענין "את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם גו' ויכתבם על שני לחת אבנים ויתנם אלי", אבל אין הכתוב שם עוסק במעלתם המיוחדת של הלוחות. ועל־דרך־זה בפרשת משפטים[11], "ויאמר ה' 57
אל משה עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם" — אין הכתוב מדגיש את מעלת הלוחות.

י. ועפ"ז יובן גם הטעם לכך שרש"י דייק להביא את פירושו על תיבת "לחת" הכתובה לאחר פסוק ט, ולא על שתי הפעמים שבהן נכתב "לחת" בתחילת פסוק ט, "בעלתי ההרה לקחת לוחת האבנים לוחת הברית":

תוכן הדברים בפסוקים יו"ד־יא הוא אודות הלוחות כפי שניתנו למשה — "ויתן ה' אלי", "ויהי מקץ ארבעים יום גו' נתן ה' אלי". משא"כ בפסוק ט הכתוב עוסק בעליית משה לקבל את הלוחות, כלומר — כפי שהלוחות היו בעודם אצל הקב"ה.

ובכן, הדיוק וההדגשה בגודל מעלת הלוחות (כדי להוסיף בחומרת דברי התוכחה לבני ישראל על שבירתם) הם כלפי הלוחות (לא בשעת היותם עדיין אצל הקב"ה, "בעלתי ההרה לקחת לוחת האבנים לוחת הברית", אלא דוקא) כאשר הובאו בידי משה כדי למוסרם לבני ישראל — ש(אפילו) כפי שנתנם הקב"ה בידי משה היו מציאות נעלית בתכלית — מציאות השייכת ל"אלקים" ("כתובים באצבע אלקים" וכו'), שאינה בגדרי הנבראים.

יא. עפ"ז יש לבאר (ב"יינה של תורה" על־כל־פנים) ענין נוסף: תיבת "לחת" הכתובה חסר בפסוק יא — נאמרה שם ביחס לאבנים, "לחת האבנים", ואילו תיבת "לוחות" שלאחרי זה, הכתובה מלא, היא ביחס לברית — "לחות הברית".

ולכאורה, מעלתם של הלוחות — שניתנו מהקב"ה והיו "כתובים באצבע אלקים" — הרי היא בעיקר (מצד) היותם "לחות הברית אשר כרת ה' עמכם"[60], הברית בין הקב"ה לבני ישראל, ולא בכך שהם "אבנים" (גשמיות). ואם כן, לכאורה היה לכתוב (בפסוק יא) לנקוט להפך — "לחות האבנים" מלא ו"לחת הברית" חסר — "לחת כתיב ששתיהם שוות", כדי להדגיש לגבי לוחות הברית את המעלה של שייכותם ל"אלקים"!

אך על־פי הנ"ל הדבר מובן, שכן עיקר ההדגשה כאן אינה התוכן הרוחני, שלוחות הברית הם ענין אלקי, אלא — שגם גשמיותם של הלוחות, היותם "לחת האבנים" (אשר בתחום זה היתה השבירה, "ואשברם לעיניכם"), היא ענין אלקי עד כדי כך ש"שתיהם שוות" —

ועד שבדבר זה נכללו שני הפכים — "שתיהם שוות". למרות מספרן של האותיות והתיבות שבלוח האחד, שהיה גדול לאין שיעור מבזולתו (העשוי בגודל אחד עמו) — אעפ"כ "שתיהם שוות".

(משיחות ש"פ עקב וש"פ ראה תשמ"ג)

60) שם, ט.

הוספה

58

לשלימות הענין המבואר בהשיחה (ס"ז) שרק בענין של חסרון כותב רש"י תיבת „חסר" – מובאים בזה המקומות שבהם פירש רש"י את הטעם דחסרות, על סדר הכתובים:

א) בראשית א, יד: „יהי מארת – חסר **וי"ו כתיב, על שהוא יום מארה כו'" – ענין של חסרון** (כבפנים ס"ז).

ב) בראשית א, כח: „וכבשה – חסר **וי"ו, ללמדך שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא יצאנית כו'", כי דעתה** קלה **ותוכל להנזק** (משא"כ הזכר) – **ענין של חסרון.**

ג) בראשית א, כא: „התנינם – שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה כו' שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם, התנינם כתיב" – ענין של מעלה (כבפנים ס"ז).

ד) בראשית ו, ב: „כי טבת הנה – א"ר יודן טבת כתיב, כשהיו מטיבין כו' גדול נכנס כו'". אף שלכאורה מדובר כאן אודות ענין של חסרון – הרי: (1) זהו לשונו של ר' יודן, ולא לשונו של רש"י. (2) כאשר „ויראו **בני האלקים גו'" – לא היו בחסרון** [וא"כ, הרי זו מעלה הכי גדולה – שעד שנכנס גדול כו', כי צנועות היו (ראה פרש"י חיי שרה כד, טז), ולכן מוכרח רש"י לומר כן ע"פ פשש"מ, ולא לכתוב „חסר" – ושלא היו צנועות], אלא שידעו שסופן לא טוב. (3) גם שמו „יודן" – חסר ה"א כתיב, ואם ידגיש חסר כתיב הרי זה היפך הכבוד כו'.

ה) נח ח, כא: „מנעריו – מנעריו כתיב, משננער לצאת ממעי אמו ניתן בו יצה"ר". וזהו ענין של מעלה – **לימוד זכות על האדם** (כבפנים ס"ז).

ו) נח ט, יב: „לדרת עולם – נכתב חסר, **שיש דורות שלא הוצרכו לאות לפי שצדיקים גמורים היו כו'", חסרון ב„(ל)דרת עולם", שחסר בהם דורו של חזקי' כו'.**

ז) לך לך יד, יד: „חניכו – חניכו כתיב, זה אליעזר שחנכו למצוות כו'" – **ענין של מעלה** (ראה הערה 44).

ח) וירא יח, א: „והוא ישב פתח האוהל כחום היום – ישב כתיב כו' סימן לבניך שעתיד אני להתייצב בעדת הדיינין והן יושבין כו'" – **ענין של מעלה שמדגיש מעלתו וכבודו של אברהם, וכבודם של בנ"י.**

ט) וירא יט, א: „ולוט ישב – ישב כתיב, **אותו היום מינוהו שופט עליהם" – ענין של מעלה, כי כל הנהגותיהם** (של אנשי סדום) **עד עתה אינן באשמתו כלל.**

י) חיי שרה כג, י: „ועפרון ישב – כתיב חסר, **אותו היום מינוהו שוטר כו'" – ענין של חסרון, מכיון שלולי שאברהם הי' צריך לו, לא הי' ראוי לזה** (כבפנים ס"ז).

יא) חיי שרה כג, טז: „וישקול אברהם לעפרן – חסר **וי"ו, לפי שאמר הרבה ואפילו מעט לא עשה כו'" – ענין של חסרון.**

יב) חיי שרה כד, לט: „אלי לא תלך האשה – אלי כתיב, בת היתה לו לאליעזר, והי׳ מחזר למצוא עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו בתו כו״״ – ענין של מעלה ביחס לאליעזר[1] ובתו, שלולי חטאו של „חם״ [שבזה נעשה עבד – „ארור״, ולכן „אין ארור מדבק בברוך״] ראויים הם ליצחק. 59

יג) חיי שרה כה, ו: „הפילגשם – חסר כתיב[2], שלא היתה אלא פלגש אחת כו״״ – חסרון הכי בולט, שאין ב„פלגשים״ (לשון רבים) אלא אחת.

יד) תולדות כה, כד: „והנה תומם[3] – חסר כו׳ אחד צדיק ואחד רשע״ – ענין של חסרון.

טו) וישב לח, כז: „תאומים – מלא, ולהלן תומים חסר לפי שהאחד רשע כו״״ (כנ״ל יד).

טז) שמות ג, טו: „זה שמי לעלם – חסר וי״ו, לומר העלימהו שלא יקרא ככתבו״ – חסרון הכי בולט.

יז) משפטים כג, ב: „לא תענה על ריב – על רב, שאין חולקין על מופלא שבב״ד כו״״ – ענין של מעלה [ורק בסיום פירושו כותב רש״י מהיכן לומדים זאת: „לפי שהוא חסר יו״ד דרשו כן״].

יח) כי תשא לא, יח: „ככלתו – ככלתו כתיב[4] . . ככלה לחתן כו״״ – ענין של מעלה ויתרון בנתינת התורה[5].

יט) שם: „לחת – לחת כתיב, שהיו שתיהן שוות״ – ענין של מעלה (כבפנים ס״ח ואילך).

כ) ויקהל לה, כז: „והנשאם – לפי שנתעצלו ממלאכתם נחסרה אות משמם״ ענין של חסרון.

כא) אמור כג, מ: „כפת תמרים – חסר וי״ו, למד שאינה אלא אחת״ – חסרון הכי בולט, שאין ב„כפות״ אלא אחת.

[כא (ב) נשא ז, א: „כלות משה – כלת כתיב[6] יום הקמת המשכן היו ישראל ככלה הנכנסת לחופה״ – ענין של מעלה ושלימות בהקמת המשכן עבור ישראל].

כב) נשא ז, יט: „הקרב את קרבנו – חסר יו״ד, שהוא משמע הקרב לשון ציווי כו״״ – ענין של חסרון, מכיון שהי׳ כאן ענין של ערעור, שלכן הוצרך לציווי מיוחד.

כג) שלח טו, כד: „לחטת – חסר א׳, שאינו כשאר חטאות, שכל חטאות

---

1) ועפ״ז מובן (בפשטות) למה סיפר זה אליעזר.
2) וראה לעיל הערה 17; 19 – בשוה״ג.
3) להעיר, ש„תומם״ – חסר א׳ וגם יו״ד, שהוא דוקא סימן לרבים. וצ״ע בפרש״י.
4) כ״ה בדפוס ראשון ושני וכמה כת״י (שתח״י). ובדפוסים שלפנינו „ככלתו כתיב חסר״.
5) דהטעם שברש״י „שלא הי׳ יכול ללמוד כולה בזמן מועט כזה״ – אינו כלל בהתיבה.
6) לגי׳ ופי׳ המפרשים הנ״ל שוה״ג להערה 17.

שבתורה הבאות עם עולה החטאת קודמת כו' וזו עולה קודמת לחטאת" – חסרון בחטאת זו לגבי שאר חטאות.

60 **כד) בלק כב, ה: „והוא ישב ממלי** – חסר כתיב, קרובים הם להכריתני כו'", **ותחסר כל מציאותו – ענין של חסרון ביחס** לבלק.

כה) דברים א, יג: „ואשמם בראשיכם – חסר יו"ד[2], **לומר שאשמותיהם של ישראל כו'" – ענין** דגדלות („ואשימם בראשיכם") **והפכו („ואשמם חסר יו"ד – אשמותיהם כו'").**

כו) דברים ב, לג: „ואת בנו – בנו כתיב, שהי' לו בן גבור כמותו" – תוספת הדגשה בדמיון בנו אליו שהי' גבור כמותו (ומעלה בבנ"י, שמ"מ „ונך אותו ואת בנו").

כז) ואתחנן ו, ט: „מזזות – מזזות כתיב, שאין צריך אלא אחת" – מעלה במזוזה, שאין צורך במזוזה נוספת על פתח זה (ראה באר מים חיים, משכיל לדוד. ועוד), **מכיון שמזוזה אחת על הפתח פועלת פעולתה בשלימות.**

כח) עקב ט, יא: „לחת כתיב ששתיהן שוות", ענין של מעלה (כבפנים ס"ח ואילך).

ועוד יש לומר – בכמה מהנ"ל, ואכ"מ.